

megjegyezni, hogy ezen a szakaszon a körítőfal külső oldalán egy négyzetes, nagyjából 2,5×4 m-es területen erősen köves omladékot észleltünk. Mindezek alapján már feltételezhetjük egy itt álló DK-i védmű meglétét.

Ideális, szabályos megépítés esetén az É-i védműtől kiindulva minden második törésnél kialakíthatnak egy négyzetes védelmi szakaszt, így összesen három védműve lehetett a bódvaszilasi templom körítőfalának; ugyanakkor a harmadik, DNy-i saroknál nem találtunk árulkodó felszíni nyomokat, a körítőfal is vakolva volt, s alaposabb kutatásra sem volt lehetőségünk, így léte jelenleg teljesen hipotetikus. (Viszont védmű építése talán itt a leginkább, hiszen a település egyik legmagasabb pontjáról, a templomdomb ezen részéről lehet a legideálisabban megfigyelni a falu felé eső területet és a Bódvaszilason áthaladó utat.) Ebben az időszakban az É-i és a DK-i erődítések között a terepviszony fokozatosan lejtett D felé, amit egyelőre csak a lőrések helyzete igazol.

Az építetők között kereshetjük a templomerődítésben jártas hajdúkat. Szilasi jelenlétüket igazolja, hogy az Esterházy József Antal herceg 1721-ben bekövetkezett halála után íródott összeírás említést tesz a hajdúk régi házáról. Az is kétségtelen, hogy a rekonstruált erődítési rendszer párhuzamait az Alföldön és a Zemplénben találjuk meg, elsősorban a hajdúvárosok és vonzáskörzetükben kiépített erődtemplomok között.

Annyi bizonyos, hogy sokszor javították, alakították a körítőfalat, minden bizonnyal a barokk korban tették ezt a legintenzívebben; a jószágigazgatói épületek megépítése önmagában is komoly beavatkozásnak számított. Ezt erősíti meg a K-i támpillértől É-ra, egy kis területen jelentkező falkiomlás is, ahol jól látszódott a körítőfal első periódusának alapozása (amely a barokk korban kialakított mai felszíntől kb. 1 m-rel magasabban jelentkezett) és a barokk kori köpenyezés, átalakítás nyoma is (pl. egy áthidaló gerendával biztosított, mindkét oldalon jelentkező, rácsozott nyílás). Ez is csak megerősíti az első falperiódus időszakának (tehát a 17. századnak) terepviszonyáról leírtakat.

A 18. sz. intenzív építkezéseinek eredménye lehet, hogy a feltételezett két (már akkor talán romossá lett, funkcióját vesztett) erődítményt elbontották s a barokk templom jobb térbeli érvényesülése miatt a DK-i, D-i és DNy-i szakaszokon a falakat visszabontották. Nagyobb térrendezés előzhette meg a szintén barokk kori parókia felépítését a Ny-i részen, valamint nyilvánvalóan a 18. sz. elején a körítőfal külső, ÉK-i síkja előtt is mélyítették, kiegyenlítették a lankás felszínt, előkészítve a terepet a jószágigazgatói épületeknek.

Nem tudjuk, hogy pontosan mennyi megújítása, átépítése volt a falnak, a rengeteg gerendafészek, nyílás és omlás elkülönítéséhez még további falkutatások szükségesek, mint ahogy azt sem tudjuk, hogy hol lehetett a körítőfal bejárata.

Mindezek mellett reméltük még, hogy a régészeti megfigyelés során alkalmunk lesz a forrásokból ismert, a barokk templomot megelőzően már a 14. századtól

létező egyház azonosítására, ám a kérdés megoldása eddig sikertelennek bizonyult. További régészeti kutatások szükségesek annak az egyházlátogatási jegyzőkönyvnek a hitelesítéséhez, amely szerint Esterházy Pál a barokk templom építetésekor, az 1770-es években a régi szentély kivételével (!) alapjaiból építette újjá a szilasiak egyházát (tehát a logika azt diktálná, hogy a templom mai K-i sekrestyéje lenne a korábbi templom szentélye). A DK-i falszakasz előtt talált, középkori kerámiával keltezhető falmaradványokról is csak annyit lehet elmondani, hogy az irányultsága és kőanyaga egyértelműen eltér a barokk kori részekétől, igényes munka, de egyelőre semmi sem támasztja alá, hogy a középkori egyházhhoz tartozhattak, hiszen a körítőfal a régi templomot is védte – hacsak nem egy még korábbi templomhoz, periódushoz tartoznak a középkori falak vagy egy korábbi körítőfalhoz. A kérdés több irányba vezet, megoldásához az egyes korszakok terepviszonyainak pontosabb ismerete, valamint alapos, a templomot is érintő falkutatás, ill. további, feltárással szerezhető adatok szükségeltetnek.

A beruházás a 2010. évben nem fejeződött be; a területen álló építményeket ideiglenes műemléki védelem alá helyezte a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Észak-Magyarországi Irodája.

PETŐ ZSUZSA ESZTER

63. Bő határa

(Vas megye) U, R, B, LT, Ró, Á, Kö

A község rendezési tervéhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését megelőző terepbejárást végeztem 2010. március 28-án.

Alsó Gérem, Örményi-föld (KÖH 73015): A település DK-i határában, a chernelházadamonyai határban, részben átnyúlva a szomszéd községbe, a régi, de gondozott temető és a szennyvízáttemelő között található ez a nagy kiterjedésű lelőhely. A Hunyadi J. u. 3. mellől nyíló földúttól és ároktól (Nagyér-patak) K-re fekszik. Kiterjedése kb. 450×190 m. A terület nagyjából sík, kis mértékben a község felé emelkedik. Egy kisebb átmérőjű domb adja a lelőhely központját, itt sűrűsödött a leletanyag. Nyugat felől a lelőhelyet határoló árok felé markánsan lejt a táj, ennek ellenére meglepően kicsi az eróziós tevékenység. Több helyen az eke a friss szántáskor szürke hamus és sárga löszös, homokos réteget bolygatott meg, e sávban koncentráltan volt jelen nagy darab cserepek formájában a régészeti leletanyag. Szórványosan gyűjtöttem leginkább jellegtelen őskori oldaltöredékeket; egy-egy darab római és középkori kerámia is előkerült. A lelőhely biztosan kiterjed a chernelházadamonyai temető területére, hiszen a sírok felszínén bőven lehetett leleteket gyűjteni, sőt még a temetőhöz vezető földút D-i feléről is, a rétről. Biztosan nem terjed ki viszont a szomszéd község területére eső hajdani kavicsgödör területére és valószínűleg nem része az Alsó-Rét-dűlő I. körárokos lelőhelynek.

Alsó-rét II. (KÖH 73011): A lelőhely a település D-i határában, a Hunyadi J. u. 3. mellől induló földút mellett található, közvetlenül a már évekkorábban légi fotóról azonosított, bejárt és nyilvántartott Alsó-Rét-dűlő I. körárkos településtől Ny-ra. A terület nagyjából félúton fekszik a belterület és a Répce-folyó közt. Kiterjedése kb. 300×180 m, iránya ÉNy-DK. A község határától a terület lassan, fokozatosan lejt az ártér felé, nagyobb kiemelkedések nem érzékelhetőek rajta. Az ártér É-i peremén hajdani vízfolyások jól látható meandereket szabtak a tájba. A lelőhelyet is egy ilyen kanyarulat határolja D-ről. Nagy mennyiségben gyűjtöttem leletanyagot a neolitikumból (DVK) és a késő vaskorból. Kevés Árpád-kori és középkori kerámia is került elő. Elképzelhető, hogy az Alsó-Rét-dűlő I. lelőhellyel egy nagy komplexumot alkot, de ezt a terepen nem lehetett megfigyelni.

Alsó-Rét III. (KÖH 73013): A település D-i határában, a Hunyadi J. u. 3. mellől induló földúttól Ny-i irányba, az övgát felé. A folyó felé enyhén lejtő terület közepén van. Kiterjedése kb. 130×100 m. Egy alig érzékelhető É-D irányú háton fekszik, mindössze 200–250 m-re a Répce-folyó ma is vízjárta ágától. Szórványosan gyűjtöttem leletanyagot, leginkább jellegtelen őskori oldaltöredékeket. Egy-egy darab római és középkori kerámia is előkerült.

Börzsönyi-tag I. (KÖH 73005): A Bükről Bőbe tartó 8614. jelű úttól D-re, közvetlenül a község Ny-i határában található. Egy az útról leágazó, jó minőségű földút és a falut védő övgát szabdalja három felé. A Répce-folyó által kialakított, enyhén emelkedő lankás terasz D-i oldalán terül el, melyet egy-két vízmosás szabdal és teszi felszínét tagolttá, dombossá. Kiterjedése kb. 390×260 m. A lankás terasz legmagasabb pontjától, a műúttól egészen a Répce hajdani meanderéig tart, amely ma is felfogja és részben szállítja a tavaszi olvadékvizet. Hosszúképpen, szív alakban követi a hajdani vízfolyás irányát, egészen a falu kertjeinek végéig. Az erózióknak köszönhetően a leletek a legalsó térszínen sűrűsödtek, de a dombtetőn is bőségesen akadt; leggazdagabb a földút és a gát közötti rész volt. A gáttól K-re a kertek irányába a leletanyag erősen fogyott. Nagy mennyiségben gyűjtöttem leletanyagot a bronzkorból és a késő vaskorból, keveset a római korból.

Börzsönyi-tag II. (KÖH 73007): Az előző lelőhelytől Ny-ra található. Ez is a Répce-folyó által kialakított enyhén emelkedő, lankás terasz D-i oldalán van. Központja a teraszos rész legmarkánsabb, nyelvszerűen benyúló magaslata, amely nem nagyon, de jól kiemelkedik környezetéből. Kiterjedése kb. 380×340 m. A lankás terasz legmagasabb pontjától, a műúttól egészen a Répce hajdani meanderéig tart. A lelőhely központja a már fent említett, most repcével fedett magaslat. Innen a lelőhely ÉK-i és ÉNy-i irányban szélesedik, de egy sávban a szántót D-ről határoló rétig leér. Ezt a vakondtúrásokban is fellelhető leletanyag támasztja alá. Nagy mennyiségben gyűjtöttem kerámiát a neolitikumból (DVK?), a rézkorból és a késő vaskorból. Kevés cserép

származott a római korból, valamint az Árpád-korból és a középkorból.

Börzsönyi-tag III. (KÖH 73009): A 8614 jelű úttól D-re található a lelőhely, 150 m-re a víztározó körgátjának K-i töltés lábától, egy jól elkülönülő facsoporttól ÉK-re, ami egy kis vízgyűjtőt fog közre. A tájból enyhén kiemelkedő, nagyjából É-D irányú háton terül el, (250×90 m). A kiemelkedés egészen az ártéri részben fekszik, közel a jelenleg is vízzel borított területhez. A hosszúkas, bogárhát alakú kiemelkedés teljes területén gyűjthető nagy darab leletek minimális erózióról tanúskodnak. Nagy mennyiségben gyűjtöttem emlékeket a késő vaskorból.

Elképzelhető, hogy a Börzsönyi-tag-dűlő három lelőhelye egy nagy komplexumot alkot, de ezt a területen nem lehetett megfigyelni.

Felső Tarján (KÖH 73019): A település É-i határában, a szomszédos Lócs község K-i részéhez közel, a Simaságra vezető út D-i felén fekszik, közel a Pós-patak folyásához. Kelet felől sűrű, telepített fenyves határolja. Kiterjedése kb. 360×260 m. A terület nagyjából sík. Észak felől a Pós-patak jól érzékelhető, mondhatni markáns teraszt vágott a tájba. A lelőhely formája inkább kerek, mint ovális, D-ről egy jó minőségű földút határolja. A mélyszántás jól szétfagyott barázdái közül alaposan erodált leletanyagot sikerült gyűjteni. Leginkább jellegtelen őskori oldaltöredékek voltak köztük és kevés, de jól határozható késő vaskori kerámia.

ILON GÁBOR

64. Bőny határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á

2010. januárban helyszíni szemlét tartottam Bőny határában, szélérőművek telepítésére kijelölt területeken.

Autópálya-lehajtó mellett (KÖH 72317): Az autópálya-lehajtó K-i oldalán, egy ÉNy-DK-i csapásirányú markáns dombon Árpád-kori cseréptöredékeket, valamint elszórtan néhány római kori töredéket találtam. A lelőhelyet magába foglaló dombnyúlványnak csak a D-i, DK-i része áll művelés alatt. Az itt erősen sarjadó őszi gabonavetésben csak a vaddisznótúrások és a vetés-hiányos foltok nyújtottak lehetőséget a leletgyűjtésre. A leletek legnagyobb intenzitással a domb DK-i lejtős részén kerültek elő. Megjegyzendő, hogy É felé a területet erdő borítja, a felszín errefelé bolygatott, feltehetően az autópálya-építés során végeztek itt földmunkát. Nem kétséges, hogy a lelőhely a domb É-i, erdős részére is kiterjed, miután a felszíni leletek egyenletesen szóródtak az erdő széléig. A lelőhelyen Losonczy Máté korábban ugyancsak Árpád-kori és római kori cserépanyagot gyűjtött.

Greiner-tag (KÖH 79651): Bőny község határának É-i részén az M1 autópálya D-i oldalán, a 4. sz. szélérőmű helyén és attól D-re, szórványosan Árpád-kori edénytöredékek jelentkeztek (köztük egy bográcsperem darabja). A leletek előkerülési helye egy kisebb, É-D-i